

Dr.sc. Mijo Biličić

Pomorski fakultet u Rijeci
Rijeka, Studentska 2

Izvorni znanstveni rad

UDK: 001.891

378.147

Primljeno: 02. lipnja 2005.

Prihvaćeno: 12. lipnja 2005.

METODA SLUČAJA U ZNANOSTI I NASTAVI

Autor izlaže osnovna pravila i probleme metode slučaja. Metodom slučaja prikupljaju se podaci o izabranim ili dogođenim slučajevima u cilju poduzimanja intervencije i dolaženja do prvih ili trajnijih spoznaja. Jedinični sustavi zahvaćaju se metodom slučaja cjelovito i pomoću više metoda, a najčešće pomoću analize dokumenata, intervjua i promatranja. Metoda slučaja provodi se uspješno u kriminologiji, u socijalnom radu, znanosti organizacije i organizacijskom ponašanju te u komparativnoj politologiji. Pouzdanost spoznaja metodom slučaja osigurava se utvrđivanjem širih pravilnosti u kojima se kreće slučaj, izborom slučaja kao uzorka, strogim defniranjem pojmova te pažljivim i stručnim provođenjem svih metodičkih postupaka i faza istraživanja.

U nastavi se metodom slučaja koristi da bi se studente naučilo rješavati probleme i misliti. Uz primjereni angažman nastavnika i studenata u pripremi i diskusiji takva nastava daje bolje rezultate od klasičnih predavanja.

Ključne riječi: jedinični sustavi kao slučajevi, korištenje više metoda, pažljivo provođenje, dovoljna pouzdanost, dobri rezultati u nastavi

1. UVOD

Znanstvenici oduvijek izučavaju slučajeve kao konkretne pojedinačne događaje, a razvoj znanosti ogleđa se u izdvajanju slučajeva koji se ponavljaju u obilježjima i ukazuju na opće pravilnosti. U društvenim znanostima slučaj je moment događanja nekog jediničnog sustava kojeg je moguće izučiti za kraće vrijeme i pomoću jednostavnijih metoda.

Izučavanje slučajeva je izvor dragocjenih spoznaja na početku razvoja znanstvenih disciplina, ali i kod znanosti u kojima je eksperimentalno izučavanje njihova predmeta preskupo, opasno ili zbog drugih razloga neizvedivo. Radi izučavanja ne možemo namjerno činiti zločine, izazivati prometne nesreće i brodske havarije ili poticati stečajevе poduzeća i političke krize. Ove događaje možemo izučavati samo na osnovu slučajeva koje imamo, koristeći bolje ili lošije podatke o njima. Analogno izučavanju slučajeva koji su se dogodili, možemo izučavati aktualne i odabrane slučajeve prema unaprijed utvrđenom planu i pravilnostima priznatim u određenoj znanosti. Rezultati takva izučavanja imat će nesumljivu znanstvenu vrijednost. Pokušat ćemo ocrtati metodologiju izučavanja slučajeva iz prakse znanstvenih disciplina koje to izvode već pola stoljeća.

2. ODREĐENJE METODE SLUČAJA

Neki gledaju metodu slučaja kao manje pouzdanu metodu i svode ju na intuitivno promatranje sa sudjelovanjem, na intervjuiranje, korištenje dnevnika, autobiografija i sličnih dokumenata, bez odgovarajuće kritičke provjere i opreznog uopćavanja. Svojevremeno se metoda slučaja stvarno provodila bez ispravnog izbora slučajeva kao uzoraka i bez opisa postupaka kojima se dolazilo do zaključaka. U međuvremenu se znanstveno istraživanje metodološki toliko razvilo da su kvalitativne metode postale mnogo pouzdanije.

Proučavanje slučaja je posebna metoda kojom se podaci sređuju i iskazuju s ciljem da se očuva jedinstveni karakter predmeta. To je metoda kojom se predmet, a to je pojedinac ili neka društvena jedinica, nastoji zahvatiti u cjelini. Priznate klasične znanstvene metode u prvoj fazi istraživanja rastavljaju predmet na crte i svojstva, koje u drugoj fazi ostaju ili odvojene ili se povezuje po nekim, predmetu stranim, načelima. U metodi slučaja znanstvenik čuva cjelinu predmeta tako da izučava obilje raznostranih podataka, da gleda predmet u različitim razinama apstrakcije, da sređuje podatke u indekse i tipove te otkriva interakcije u vremenskom tijeku. Budući da je cjelina predmeta u mnogim situacijama svojevrsna intelektualna konstrukcija, to je izučavanje slučajeva određeno i problemom koji postavlja istraživač. Metodom slučaja zahvaća se jedinični sustav u onim obilježjima i svojstvima, koja imaju značenje za problem o kojem je riječ (Gud/Het, 1966:314).

Metoda slučaja sastoji se od niza istraživačkih postupaka usredotočenih na rješavanje problema nekog jediničnog sustava u kontinuumu njegovih situacija. Jedinični sustav može biti pojedinac, obitelj, socijalna skupina, organizacija ili njen dio (npr. brod) te politička zajednica. Svaki od ovih subjekata je zasebna jedinica i kao takva predmet istraživanja pomoću metode slučaja.

Istraživanje na bazi metode slučaja ima slične faze i komponente kao i svako drugo znanstveno istraživanje, ali ima i svoje specifičnosti. Zajednički prvi element metode slučaja i npr. metode eksperimenta (kao tipične znanstvene metode) jest specifikacija problema kao polazište. Drugi zajednički element je stvaranje nacrt istraživanja, treći je u strogom definiranju pojmova, ciljeva i varijabli, četvrti u nastojanju izvođenja što točnijih mjerenja i što veće primjene statistike, doduše, kod metode slučaja obično s primjenom jednostavnijih tehnika.

No, postoje i značajne razlike između metode slučaja i metode eksperimenta. Kod metode slučaja predmet istraživanja je jedan jedinični sustav, dok u eksperimentu imamo najmanje dvije grupe (eksperimentalnu i kontrolnu). Postoji korištenje jednog sustava u eksperimentu, ako je on potpuno istovjetan svima ostalim sustavima te vrste. U tipičnoj analizi slučaja ustanovljuje se temeljno obilježje jediničnog sustava, pa se iz toga dalje izvode ciljevi istraživanja, a varijable i hipoteze izvode se obično iz šire prakse stručnjaka. U eksperimentalnom istraživanju hipoteze i ciljevi izvode se iz teorije, a iz ciljeva i teorijskih postavki izvode se dalje varijable. Broj varijabli u studiju slučaja ograničen je, u eksperimentu nije. U studiju slučaja glavne su varijable ono što se hoće promijeniti i čimbenici pomoću kojih se to može učiniti. U eksperimentu varijable ovise o ciljevima istraživanja. U metodi slučaja istraživanje je ograničeno na razdoblje intervencije, a u eksperimentu na razdoblje kojeg odredi istraživač. Nacrt istraživanja kod metode slučaja više je određen praksom, a kod metode eksperimenta više teorijom. Obično rezultati analize slučaja koriste izravno praksi, a rezultati eksperimenta praksi mogu koristiti posredno (Fischer/Bloom, 1982:11; Halmi, 1995:141-143).

Metoda slučaja je znanstvena kada istraživač razvidno odredi kojih općih pravilnosti je određeni slučaj dio, odnosno čega je neka studija slučaj. Posebno to važi za komparativnu politiku, u kojoj studije slučaja doprinose općem znanju o politici, ako je "analiza izvršena u sklopu komparativne perspektive koja zahtijeva da opis posebnog slučaja uključuje široko analitičke konstrukte" (Scarow, 1969:7). No, analiza slučaja može imati znanstveni karakter i u stanjima teorijskog siromaštva određene znanstvene discipline, kada postoji obilje podataka, a malo teorije. Tada su slučajevi jedino razumijevanje određene problematike. Ako ne postoji teorijski model koji služi kao temelj istraživanja slučaja i koji povezuje slučajeve, tada su slučajevi i analogije među njima jedina pouzdana spoznaja. Tada studije slučaja postaju građevni blokovi iz kojih se konstruira razumijevanje određene problematike u nekoj disciplini (Hague/Harrop/Breslin, 2001:441). U takvim istraživanjima studije slučaja daju zaokružen i podroban opis, a za njegovo dobivanje koriste razne metode i tehnike, za razliku od većine znanstvenih istraživanja u kojima se koristi samo jedna ili nekoliko metoda i tehnika.

3. METODA SLUČAJA U KRIMINOLOGIJI

Kriminologija izučava zločine i krivična djela i pri tome se uveliko koristi metodom slučaja. U kriminologiji su razvijeni opći pojmovi i osnovna pravila metode slučaja.

Opći pojmovi metode slučaja su sredina, nasljeđe, situacija, ličnost i djelo. Pod sredinom se misli okolni svijet u smislu aktivne uloge koju okolina ima u ponašanju svakog živog bića. Opća sredina jednako utječe na sve građane države, a osobna sredina utječe presudno na pojedince. Osobna sredina javlja se kao neizbježna (npr. obitelj), slučajna (npr. razred u školi) te kao izabrana i prihvaćena. Nasljeđe se sastoji od genetskog nasljeđa, urođenih sklonosti, osobina koje nastaju u sazrijevanju te raznih psihičkih utjecaja i reakcija na njih. Ličnost je postojanje ljudske jedinice u svjesnom stanju te jedinstvo i istovjetnost njenog "ja" i njena osebujna osjećaja. U ličnosti se obavlja moralno uspoređivanje između instiktivno afektivnih težnji i društveno kulturnih vrijednosti.

Situacija određuje i obuhvaća ličnost, a čine ju prilike koje pojedinca potiču na neka djela. Situacija je objektivna kao stvarni poticaji i subjektivna kao osobna ocjena pojedinca. Djelo općenito i krivično djelo posebno su odgovori ličnosti na određenu situaciju. Pojedinci teže za blagostanjem i situacije u kojima se nalaze izazivaju određene napetosti i neravnoteže, koje oni pak otklanjaju određenim djelima. Krivično djelo je s aspekta društva nepotpuno ili loše prilagođavanje, a s aspekta pojedinca, koji čini takvo djelo, ono je uspješno prilagođavanje, npr. kao brzo stjecanje novca (Pinatel, 1964:37-43).

Metoda slučaja provodi se u kriminologiji prema četiri pravila. Prvo je pravilo razine tumačenja. U kriminologiji se razlikuju razine kriminaliteta, zločinca i zločina. Metoda slučaja osobito se koristi u izučavanju počinitelja krivičnog djela kao pojedinca. Pod nazivom kliničke metode sjedinjuju se sve metode koje omogućuju spoznaju individualnih slučajeva. Pri tome se nastoji osjetiti karakteristike počinitelja u danom momentu, pratiti njegov razvoj te prikupiti i izučiti o njemu što više podataka. Kod toga se valja čuvati prebrzog zaključivanja. Tumačenje je uvijek puno raznih teškoća i do njega valja doći strogo preko činjenica.

Drugo je pravilo prvenstva deskripcije. Prije tumačenja mora se napraviti potpuni opis činjenica. Nije rijetko zanemarivanje prikupljenih činjenica u svim modalitetima i procesima događaja, a javlja se korištenje neprovjerenih i fragmentiranih podataka, kao i prelaženje preko

praznina u poznavanju života, običaja, odnosa i tehnika zločinca. Da bi se dobro opisalo mora se znati što valja opisati, koja od navedenih razina je bitna za slučaj.

Treće pravilo je odstranjivanje određenih tipova. U svakom slučaju mora se razvrstati zločinca, pripada li patološkim prijestupnicima (je li organski ili psihički bolesnik, debil, ovisnik) ili pripada prijestupnicima koji su se svjesno opredijelili za kriminal (profesionalni zločinac, slučajni prijestupnik). Pri tome valja vrlo oprezno izvoditi kliničku sliku konkretnog prijestupnika, jer su zajednički elementi npr. kod kradljivca, palikuće i ubojice vrlo problematični.

Četvrto pravilo je u diferenciranom prilazu, u individualiziranju razlika u stupnju i usponu prijestupnika i neprijestupnika. U tom cilju valja utvrditi pismeni program radnji tj. operacija, podjelu i kontrolu zadataka, te broj promatranja i ispitivanja. Istraživači se moraju ujediniti oko problema i svatko iz svoje specijalnosti i nadležnosti treba doprinijeti osvjetljavanju i rješavanju problema (Pinatel, 1964:66-73).

4. METODA SLUČAJA U SOCIJALNOM RADU

Studij slučaja u socijalnom radu značajnije se razvio u posljednjih 30 godina. Do sredine 20. stoljeća studij slučaja bio je vrlo sličan kliničkoj psihijatrijskoj i psihoanalitičkoj praksi. Glavni nedostatak tih istraživanja bila je opterećenost subjektivizmom, pa su opažanja i zaključci uzimani s velikom rezervom. Od 1950-ih godina razvijaju se objektivniji mjerni instrumenti i bolje operacionalne definicije, što rezultira povećanom primjenom i većim efektima istraživanja i intervencija kod socijalno ugroženih pojedinaca i zajednica (Halmi, 1996:178).

Studij slučaja u socijalnom radu karakterizira spajanje znanstvenog istraživanja i praktične intervencije. Etape studija slučaja u socijalnom radu možemo izložiti na sljedeći način:

1. Formuliranje problema. Istraživač bira problem iz pregleda prijašnjih istraživanja ili iz praktičkog poznavanja klijentovog sustava tako da utvrdi što je kod klijenta nezadovoljavajuće i što se od toga može ispraviti. Problem valja definirati i specificirati što jasnije.
2. Pregled literature. Istraživač praktičar konzultira literaturu s ciljem upoznavanja pristupa i učinkovitih načina intervencije drugih autora.
3. Definiranje pitanja i hipoteza. Literatura se izučava da bi se izvele zamisli i tvrdnje o tome koji čimbenici utječu na problem, koje su moguće varijable i kakvi su odnosi među njima (što i kako se može mijenjati).
4. Definiranje ciljeva istraživanja. Stvarne situacije klijenta su vrlo složene i nije moguće istraživati i mijenjati sve odjednom, već se naponi istraživanja moraju ograničiti tako da se utvrde specifični ciljevi koji će voditi čitav studij slučaja.
5. Definiranje ovisne varijable. Nakon spoznaje problema valja formulirati očekivane promjene u obliku ovisne varijable. Ovisna varijabla mora se definirati operacionalnim pojmovima i preko indikatora čije mjerenje će pokazivati uspjeh ili neuspjeh intervencije.
6. Definiranje nacrt istraživanja. Nacrt istraživanja je plan prikupljanja podataka i plan intervencije. Plan prikupljanja podataka određuje tko će prikupljati podatke,

- od koga, kada i gdje. Plan intervencije određuje tko će intervenirati, prema kome, kada i gdje.
7. Definiranje neovisne varijable. Neovisna varijabla je ona koja utječe na ovisnu i koja mora biti određena mjerljivim indikatorima. Pri tome mora postojati priličan stupanj sigurnosti da neovisna varijabla utječe na ovisnu, jer inače nije moguće očekivati pozitivan učinak intervencije i čitav posao može biti uzaludan.
 8. Uočavanje i izbjegavanje ograničenja. Nedostaci studija slučaja na planu teorijske razrade ili praktičke intervencije moraju se uočiti i mora se otkriti način njihova zaobilazjenja ili smanjenja, kako ne bi bila ugrožena uspješnost istraživanja i intervencije.
 9. Prethodno prikupljanje podataka. Prije uvođenja neovisne varijable moraju se prikupiti podaci o klijentovom stanju i obilježjima. To su podaci o fazi osnove ili pretestiranje. Neophodno ga je izvesti kako bi se promjene nakon djelovanja neovisne varijable mogle pouzdano utvrditi.
 10. Primjena neovisne varijable ili provođenje intervencije. Intervencija može utjecati na klijentov problem tako da se trend problema smanjuje, raste ili ciklički ponavlja. U ovisnosti o kretanju problema može se izvesti serija intervencija u više faza ili setovi intervencija od više komponenata. Dovoljnim brojem mjerenja valja izuzeti djelovanje eksternih i nekontroliranih čimbenika.
 11. Završno prikupljanje i analiza podataka. Po završetku intervencije prikupljaju se i analiziraju podaci o vrsti i stupnju promjena ovisne varijable, o principu po kojem se promjene odvijaju, o mogućem utjecaju interventnih varijabli, itd.
 12. Izvješće o nalazima. Na kraju istraživanja valja napraviti izvješće o rezultatima i oblikovati ga za izlaganje na stručnom ili znanstvenom skupu ili za objavljivanje u časopisu. To je potrebno da bi drugi stručnjaci provjerili rezultate studija, da bi se dobio vodič za nova istraživanja i da bi se omogućilo širem broju praktičara da primjene intervenciju u sličnim slučajevima i tako unaprijede praksu socijalnog rada (Halmi, 1996: 170-172).

5. METODA SLUČAJA U ISTRAŽIVANJU PRIVREDNIH ORGANIZACIJA

Za istraživanje privrednih organizacija koristila se češće metoda slučaja u nekim disciplinama ekonomske znanosti i sociologije rada. U izučavanju poduzeća ta metoda obično je korištena za postavljanje nacrtu istraživanja neke opsežne teme na kojoj je radio veći broj istraživača.

Kako bi obuhvatio organizaciju kao cjelinu Institut za industrijska istraživanja u Berlinu razvio je 1960-ih godina odgovarajuću metodologiju (Kosiol, 1972:56). Polazište istraživanja bilo je empirijsko induktivno izučavanje nekoliko odabranih organizacija – slučaja, s osnovnim ciljem što točnijeg opisa činjeničnog stanja. Na taj se način prikupilo obilje materijala što je služio kao podloga za formuliranje hipoteza koje su bile solidno iskustveno utemeljene i obrazložene.

Prethodno je izvršen izbor teme i problema istraživanja. Kod izbora teme Institut se držao sljedećih kriterija: birane su teme koje su značajne za više organizacija i gospodarsku praksu, koje su mogli istraživati postojeći suradnici i koje su odobravali vodeći ljudi industrije.

Ova orijentacija na praksu provođena je kritički i sa sviješću da praktička pitanja vrlo brzo izgube dnevnu vrijednost i postanu irelevantna. Neko više teorijsko pitanje sadržano u temi i problemu obično otvara bolji put do trajnijih spoznaja i ukazuje na rješavanje mnogostrukih povezanosti u praksi. Problematiku istraživanja valja dobro postaviti i jasno formulirati. Samo ispravno postavljena pitanja jamstvo su nalaženja odgovora kojima se rješavaju problemi i utvrđuju pravilnosti.

Radne hipoteze valja također postaviti u upitnom obliku. Intuitivni odgovori i rješenja formuliraju se kroz stalna postavljanja pitanja i njihovo daljnje raščlanjivanje kroz specifična potpitanja. Preko tih djelomičnih rješenja i detaljnih pitanja dolazi se do hipotetskog sustava odgovora. Pitanja je korisno podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu čine pitanja o činjeničnim stanjima organizacijske strukture (elementi, svojstva, povezanosti). Drugu skupinu čine pitanja o vanjskim uvjetima koji utječu na osobitost i opsežnost elemenata i strukture.

Izbor organizacija – slučaja radi se s orijentacijom nalaženja modelskog poduzeća što prikladnijeg za preispitivanje postavljene radne hipoteze. Budući da istraživači na početku istraživanja manje poznaju poduzeća u nekoj privrednoj grani, izbor slučaja prati određena doza pogađanja. Taj utjecaj slučajnosti u izboru organizacija – slučaja može se smanjiti korištenjem iskustva rukovodećih ljudi u istraživanoj gospodarskoj grani. Njihovi savjeti mogu biti smjernice za dobro sondiranje. Uz to dobro je držati se kriterija veličine poduzeća (za istraživanje su povoljna srednje velika poduzeća) i kriterija organizacijske razine (mjere svjesnog bavljenja organizacijom).

Nakon izbora poduzeća – slučaja valja napraviti putokaz za istraživanje slučaja. Putokaz obično ima dva dijela. U prvom se razrađuju radne hipoteze u formulacijama koje dozvoljavaju promjenu, zatim se utvrđuju smjernice za istraživače: glavna područja istraživanja, strukture organizacija, zadaci u odjelima, opseg brojčanog (računovodstvenog) materijala, itd. U drugom dijelu daje se pregled pitanja za rukovodstvo raznih odjela poduzeća. Ta pitanja izvode se iz radnih hipoteza i prvog dijela putokaza.

U istraživanju slučaja najbolje je koristiti metode ispitivanja i promatranja. Građa o privrednoj organizaciji može se crpiti iz dokumentacije, razgovora i promatranja u poduzeću. Prvo valja koristiti pisanu dokumentaciju, koju čine poslovna izvješća, organizacijske sheme, popisi djelatnika, zapisnici te razne upute i bilješke o činjenicama. Prednost dokumentacije je što daje nepristrane podatke u odnosu na ispitivača, a nedostatak je što je često zastarjela i nepotpuna. Dokumentacija je vrlo korisna kao izvor polaznih informacija i kao provjera tvrdnje iz drugih izvora.

Razgovori su najčešći oblik prikupljanja podataka o poduzeću. Istraživanje valja početi razgovorom s članom najvišeg rukovodstva i tek nakon toga valja razgledati odjele poduzeća i upoznati niže rukovoditelje i djelatnike koji mogu biti potencijalni izvor informacija. U prvim razgovorima poželjno je dobiti uvid u cjelinu poduzeća, u njegov poseban govor i steći povjerenje što većeg broja djelatnika. Daljnje razgovore istraživač mora dobro pripremiti tako da može pokazati što bolje poznavanje prakse (a ne samo teorije). U intervjuima mora biti neusiljen, psihički okretan, vrlo pažljiv slušač ali i voditelj razgovora. Svojim pitanjima ne smije sugerirati odgovore, jer manje zainteresirani i komotni ispitanici to odmah prihvaćaju i prema tome podešavaju svoje odgovore. Kada se ispituju djelatnici nižeg ranga (predradnici, kv i nk radnici) valja računati s teškoćama dobivanja odgovora zbog njihova nepovjerenja prema osobama izvan poduzeća, ali i zbog straha od kontrole.

Podatke dobivene iz dokumentacije, intervjuiranja i promatranja valja srediti u skladu

s putokazom istraživanja i to tako da se što sažetije iznesu sve činjenice prema njihovoj logici i prioritetima koju iskazuje stvarnost poduzeća.

Iz izučavanja slučajeva industrijskih organizacija proizašla su brojna znanstvena djela na području organizacijskog ponašanja. Najpoznatiji autor je W.F. Whyte. On je u izučavanju slučajeva najviše koristio intervju i pri tome je razvio svoju specifičnu metodologiju. U uvodu svoje knjige "Čovjek i rad" (1966.) on kaže da iznosi slučajeve iz restorana i hotela, te industrije čelika automobila, stakla i petroleja. Pokušao je doći do općih zaključaka o međuljudskim odnosima preko ispitivanja iskustava pojedinaca, grupa i organizacija. U prvom dijelu knjige Whyte daje bitne teorijske pojmove, a u drugom analizira svaki slučaj za sebe. Budući da za sve slučajeve nisu dane iste kategorije podataka, podaci slučaja A razlikuju se od podataka slučaja B, C i D i zato je neophodno utvrditi neke opće sustavne postavke koje ističu bitno i pokazuju praznine. Whyte smatra da se izučavanje slučajeva može provesti u tri stadija: prvi je "upoznavanje pojmovnog i teorijskog oruđa", drugi je "upoznavanje i analiza pojedinih slučajeva, što zahtijeva primjenu pojmovnog oruđa na konkretnim praktičnim problemima, a do neke granice uključuje i proces analiziranja". Ni jedan slučaj nije sam sebi zakon i slučajevi se moraju uspoređivati da bi se došlo do sličnosti i razlika i da bi se raspravili opći problemi u pojedinim slučajevima. Time se dolazi do trećeg stadija ili "do općih i teoretskih pojmova koje će čitatelj moći primjeniti na vlastitom organizacijskom iskustvu" (Whyte, 1966:9).

Možemo zaključiti da je u izučavanju privrednih organizacija metoda slučaja vrlo korisna i to kod formuliranja hipoteza, koje se provjeravaju daljnjim istraživanjima te kod stvaranja znanja primjenjivih u praksi. Uz to, ima nekih problema koji se mogu izučiti samo promatranjem slučajeva, kao npr. proces stvaranja odluka. Samo intervjuima s rukovoditeljima i izravnim promatranjima može se točno utvrditi što se dogodilo prije nego što je u poduzeću donesena važna odluka, koja je rezultirala propašću ili uspjehom. To uključuje podatke o cijenama, zalihama i proizvodnji, ali i izučavanje svih ostalih zbivanja: sastanaka, stavova, motiva i očekivanja osoba koje su uključene (Katona, 1965: 368-369).

6. METODA SLUČAJA U POLITOLOGJI

U politologiji ili preciznije u komparativnoj politici mnogo se koristi metoda slučaja i to u obliku studija slučaja. Odmah valja upozoriti na razliku između studije slučaja i znanstvene studije. Ova posljednja izučava neki povijesni događaj ili neku zemlju kao važnu temu koja ne treba šire opravdanje. Studija slučaja analizira neko zbivanje ili zemlju "u sklopu komparativne perspektive koja zahtijeva da opis posebnog uključuje široko analitičke konstrukte" (Scarow, 1969:7). U studijama slučaja nastoji se dati nove uvide u procese koji su unutar znanstvene discipline prihvaćeni kao važni. U praksi su studije slučaja u pravilu višemetodske i koriste sljedeće metode: čitanje stručne literature, pregled sekundarnih dokumenata (npr. novina), traženje primarnih materijala (npr. neobjavljenih izvještaja) te intervju sa sudionicima i promatračima. U politološkim studijama slučaja autori "promatraju slučajeve kroz višeslojne leće, miješaju povijest i analizu, specifične detalje i šire implikacije, često u privlačnoj kombinaciji" (Hagne/Harrop/Breslin, 2001:441-442).

Odabir slučajeva određuju mnogi osobni i socijalni čimbenici i spletovi okolnosti. Možemo razlikovati reprezentativne, prototipske, devijantne, presudne i arhetipske slučajeve. Reprezentativni slučaj je tipičan za širu kategoriju ili za širi neminovni proces. To su obično

prikupljene i sređene informacije o zbivanjima u nekoj zemlji ili političkom sustavu, dok širi proces još traje (npr. važna zbivanja u procesu tranzicije u konkretnoj zemlji). U prototipskom slučaju tema se bira zato što se očekuje da će postati reprezentativna npr. da će se neki proces u nerazvijenoj zemlji odvijati na način kako se odvijao u razvijenoj. Devijantni slučaj usredotočen je na iznimno i netipično zbivanje ili struktuiranje npr. na diktatorski režim u zemlji koja se nalazi u demokratskom okružju. Devijantni slučajevi mogu uvesti red u razumijevanje iznimaka i odstupanja, a mogu pomoći i u otkrivanju pozadinskih uzroka.

Presudan slučaj je onaj koji pokazuje kako se neki oblik uređenja, ponašanja ili vjerovanja uspostavlja i traje u izrazito nepovoljnim okolnostima. Primjeri su ovi: ako privatizacija daje dobre učinke u zemlji u kojoj je javno mišljenje o njoj negativno, tada je ona nesumljivo ispravan put za zemlju u kojoj je javno mišljenje o njoj pozitivno. Ako najrazvijenije demokratske zemlje ne mogu iskorijeniti korupciju u privredi, tada je naivno očekivati njezino suzbijanje u nerazvijenim i nedemokratskim zemljama. Slabe strane presudnih slučajeva su sljedeće: jednom slučaju ne smije se davati prevelika važnost i s njim nikako ne možemo provjeriti teoriju. Usredotočenje samo na rezultate zbivanja preusko je, jer ako oni izostanu ili budu suprotni studija postaje bezvrijedna, budući da ne daje ništa izvan uskog slučaja. Arhetipski slučajevi su oni koji šire definiraju neko uređenje, ponašanje ili mišljenje. Npr. položaj predsjednika SAD nije samo ilustracija predsjedničkog sustava, već je model za taj sustav i temelj teorije o njemu. Fordova pokretna traka nije samo primjer najpodrobnije specijalizacije, već je ona opći obrazac za nju.

Vidimo da u politologiji studije slučaja imaju važno mjesto jer omogućuju izbor bitnih tema i jer sadrže građu koja omogućuje znanstveno uopćavanje i usmjeravanje prakse. Manje pouzdano znanje o nekoj temi ili problemu bolje je od nikakvog.

7. METODA SLUČAJA U NASTAVI

U nastavi počinju koristiti metodu slučaja američke poslovne škole 1950-ih godina s ciljem što većeg približavanja nastave poslovnoj praksi. Nakon što se metoda afirmirala u Americi, proširila se u ostale dijelove svijeta. Metoda slučaja podrazumijeva preispitivanje pristupa obrazovanju, prilično angažiranje na prikupljanju slučajeva i općenito na izvođenju nastave.

U klasičnom obrazovanju studenti fizike, kemije i ekonomije tijekom godina studija uče akumulirana znanja, koja su nastala kritičkim uopćavanjem iskustva u tim područjima stvarnosti i znanstvenog rada. Predavanje se pokazalo kao djelotvorna i ekonomična metoda za usvajanje znanja o zakonitostima privrede ili općim načelima privrednog poslovanja. Korištenje metode slučaja u nastavi polazi od drugačije pretpostavke: nije najvažnije akumuliranje znanja, najvažnije je stjecanje sposobnosti rješavanja problema. Cilj nije pojedinac koji zna, cilj je pojedinac koji zna raditi.

U znanstvenim disciplinama koje mogu utvrditi stroge zakonitosti među varijablama, nastava počinje s iznošenjem općih načela putem predavanja, a kasnije se ta načela konkretiziraju u primjerima na vježbama. U disciplinama u kojima je povezanost varijabli mnogostruka, promjenjiva i nisko korelirana, može se korisnije učiti tako da se više misli o problemima, a manje o općim načelima. U privrednom poslovanju velik je broj kako varijabli tako i varijanti rješenja i predviđanje je teško. Stoga, ako se tu želi nešto naučiti, moraju se proučavati načela o tome kako se može raditi s takvim problemima (Tagiuri, 1958:1-6).

U poslovnoj praksi malo je situacija koje se stalno ponavljaju. Poslovne situacije pretežno su određene ljudskim čimbenikom i uvijek se razlikuju po nekim osobitostima. Dobar rukovoditelj mora uvijek iznova usaglašavati svoje ideje sa situacijom. To se može bolje naučiti pomoću metode slučaja, nego pomoću klasičnih nastavnih metoda. Serije slučajeva koriste se za stvaranje iskustva u razmišljanju. Rad na svakom novom slučaju zahtijeva odgovarajuće razmišljanje: kod definiranja problema, kod korištenja podataka i čimbenika koji doprinose rješavanju problema, kod predlaganja odluke koja odgovara situaciji te kod provjere koliko odluka rješava problem i koliko se može primijeniti na druge situacije.

Metoda slučaja je diskusiona metoda koja se ostvaruje sudjelovanjem studenata u zajedničkoj analizi problema i dolaženjem do zaključaka kroz međusobnu razmjenu ideja. Neovisno o tome je li problem definiran ili ga tek treba ustanoviti, bit nastavne metode slučaja je da se problem rješava kroz uzajamnu suradnju studenata i nastavnika. Ako je kvaliteta studenata niža nastavnik traži od njih da inteligentno pristupe problemu i da ga riješe, ali da ne objašnjavaju misaoni proces rješavanja. Ako je kvaliteta studenata visoka, nastavnik traži uz rješavanje problema još i sposobnost prenošenja na nove probleme i objašnjenje sebi i kolegama kako se došlo do zaključaka. Rješavanjem problema uči se ovladavanje zamršenom situacijom i odabiranje bitnih čimbenika iz većeg opsega činjenica te mjerenje njihove važnosti u čitavom problemu.

U pripremi nastave na osnovu metode slučaja nastavnik mora upoznati činjenice iz slučaja do najsitnijih potankosti, mora pribilježiti sve što je bitno za rješavanje problema, mora napraviti pregled svih vjerojatnih kalkulacija, pitanja i zaključaka, a po potrebi utrošiti i više dana na upoznavanje s tehnološkim procesom, obilježjima proizvoda i slično. Kao voditelj diskusije nastavnik mora usmjeravati rasprave studenata te u nekim trenucima sam doprinosti rješavaju problema. Pri tome mora strpljivo saslušati svakog studenta, poticati pasivnije da iznose svoja mišljenja, ali i taktički prekidati one koji previše pričaju ili se udaljuju od problema. Ako dođe do izvrtanja činjenica, valja okrenuti raspravu tome kako su shvaćeni podaci i ne ići dalje dok se to ne razjasni. Studente se mora uzimati s uvažavanjem i ne smije se inzistirati na svojim stavovima kao jedinim istinama. Ako dođe do oštrijeg suprotstavljanja mišljenja, nastavnik ne treba igrati ulogu sveznajućeg arbitra, već treba objasniti da su različita shvaćanja i rješenja problema normalna stvar.

U metodi slučaja posebno je važan rad na prikupljanju za nastavu pogodnih slučajeva. Svaki nastavnik mora godišnje napisati bar jedan slučaj iz prakse, a poželjno je da više nastavnika stalno radi na nalaženju slučaja. Pri tome im može mnogo pomoći njihov konzultantski rad u poduzećima i suradnja s ljudima iz prakse. Koliko iscrpno treba bilježiti podatke, to mora odlučiti onaj tko radi slučaj. Oblik i sadržaj slučaja ovisi o nastavnom programu i karakteru predmeta. Obično slučajevi počinju postavljanjem problema, zatim se iznosi povijesni pregled događaja te što točniji bročani podatci o poduzeću i situaciji u kojoj se nalazi. Stavove i mišljenja dobro je dati s naznakom tko je što rekao i kada. Rješenje problema ne treba unositi u slučaj jer ga studenti moraju sami otkriti.

Slučajevi su konkretne situacije privrednog poslovanja reproducirane tako da u njihovu opisu realnost bude očuvana u što većoj mjeri. Nastavni slučaj je tipičan opis poslovnog događaja s kojim se susreće rukovodstvo organizacije, a uključuje činjenice, mišljenja i stavove koji određuju karakter situacije i odluke rukovoditelja (Milosavljević, 1961:23)

Razmatranje slučaja u nastavi provodi se kroz više faza. U prvoj se definira centralni problem. U drugoj se centralni problem dijeli na osnovne aspekte. U trećoj fazi analiziraju se

čimbenici kroz seriju logičkih pitanja i usporedbu podataka i dijelova problema. U četvrtoj fazi proučavaju se razne mogućnosti rješenja. U petoj i posljednjoj izvode se rješenja centralnog problema iz čimbenika i odluka (Raymond, 1955:4).

Precizno određenje centralnog problema je osnovna pretpostavka uspješne nastavne obrade slučaja. Centralni problem je onaj koji se ne može riješiti bez dublje analize situacije i rješavanja drugih problema. Kada se taj problem odredi, analiza čitavog slučaja znatno je olakšana. Često je centralni problem ovisan o nizu drugih problema. To znači da je potrebno centralni problem raščlaniti na dijelove. Ako je mogući problem npr. proširenje kapaciteta, mora se prethodno ispitati tržišne, financijske, tehničke, kadrovske i organizacijske čimbenike i nakon toga utvrditi je li proširenje kapaciteta pravi problem ili je to možda nešto drugo. Dakle, centralni problem valja raščlaniti na podprobleme i svaki podproblem posebno analizirati, utvrditi čimbenike koji djeluju i njihov učinak na centralni problem.

Korisno je usporediti čimbenike za i protiv. U pravilu, pozitivne i negativne strane sastavni su dio svakog rješenja. U primjeru proširenja kapaciteta valja svaki čimbenik analizirati u aspektu za i protiv, s vođenjem računa o izvorima podataka, s pravljenjem razlike između činjenica i mišljenja te s izvođenjem zaključaka koji su argumentirani i dokumentirani. Na osnovu činjenica valja birati alternative za rješavanje problema. Ocjenu značenja svake alternative valja izvesti iz pažljivog razmatranja čimbenika koji dovode do najvećih koristi ili gubitaka, koji su osnovni, a koji izvedeni, koji su više povezani, a koji manje te koji više utječu na rješavanje centralnog problema, a koji manje.

Uvesti nastavu na osnovi slučaja ne može se bez širih i dubljih promjena. Nije samo stvar u angažiranju više ljudi na pripremi nastave ili u potrošnji mnogo vremena na diskusije o slučajevima, već je potreban drugačiji pristup svih sudionika nastavnog procesa. Nastava usmjerena na rješavanje problema pretpostavlja da su osnovna znanja određene struke usvojene ili da će ih studenti usvojiti tijekom pripreme za nastavu. Ako toga nema, diskusija o slučajevima je vrlo niskog stručnog nivoa i teško da se pomoću nje može učiti kvalitetno rješavati probleme.

8. ZAKLJUČAK

Metoda slučaja je jedna od znanstvenih i nastavnih metoda koja ima svoje dobre i slabe strane. Dobre strane metode slučaja su što se njome zahvaća cjelina predmeta ili jediničnog sustava, što se do rezultata dolazi u kraćem vremenu (stoga je pogodna za pilot ispitivanja) i što daje primjenjiva znanja za praktičke intervencije. Slabe strane metode slučaja su što kod veće varijabilnosti slučajeva ostavlja sumnju u pouzdanost rezultata, što ne odstranjuje uvijek i u dovoljnoj mjeri subjektivnost istraživača i što traži veliko iskustvo u određivanju problema i izvođenju istraživanja.

Metodom slučaja dobivaju se detaljni opisi predmeta ili činjenice o predmetu kao cjelini. Ta induktivna strana metode uvijek je manje ili više prožeta s deduktivnim postupcima, jer u vezi svakog slučaja u gotovo svakoj znanosti postoje neke opće tvrdnje ili mišljenja koja utječu na traženje, sređivanje i tumačenje činjenica. Zato se u nekim znanostima prije istraživanja metodom slučaja temeljito razmatraju i definiraju teorijske postavke koje se slučajevima potvrđuju (npr. u organizacijskom ponašanju ili politologiji). Predmet istraživanja metodom slučaja su najčešće pojedinac, skupina, organizacija i zajednica kao

sustavi. Neke znanosti uključuju izričito teoriju sustava u metodologiju istraživanja slučaja (npr. kriminologija), a neke to ne čine već tu teoriju podrazumijevaju kao opći okvir (npr. znanost organizacije).

Istraživanje slučaja može se podijeliti u više faza, a to su :

1. određenje problema,
2. izučavanje literature,
3. određenje hipoteza i mogućih učinaka,
4. utvrđivanje ovisne i neovisne varijable ili svojstava sustava i čimbenika utjecaja,
5. prikupljanje podataka o jediničnom sustavu u više stanja (intervju, promatranje, dokumentacija),
6. sređivanje i tumačenje podataka,
7. intervencija (ako je takav slučaj, te prikupljanje i sređivanje podataka o rezultatima intervencije),
8. izvještavanje stručne i znanstvene javnosti.

U znanostima čije su varijable povezane mnogostruko i dinamično korisno je podučavati tako da se iznose i zajednički rješavaju odabrani slučajevi. Time se studenti uče rješavati probleme i misliti, a ne samo pamtiti zakonitosti i načela. Uspješno prakticiranje metode slučaja u nastavi traži veliki angažman i radnu disciplinu nastavnika i studenata, traži njihove intenzivne pripreme i mnogo vremena za diskusiju o slučajevima. Takva nastava uči rješavati probleme i snalaziti se u praksi. No, s manje zainteresiranim studentima takva nastava može ostaviti velike praznine u znanjima.

LITERATURA

- [1] Fischer J., Bloom M.: Evaluating practice: Guidelines for the accountable professional, Prentice Hall, New Jersey, 1982.
- [2] Gud V., Het P.: Metodi socijalnog istraživanja, V. Karadžić, Beograd, 1966.
- [3] Halmi A.: Metodologija istraživanja u socijalnom radu, Alinea, Zagreb, 1995.
- [4] Halmi A.: Kvalitativna metodologija u društvenim znanostima, Pravni fakultet, Zagreb, 1996.
- [5] Hague R., Harrop M., Breslin S.: Komparativna vladavina i politika, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2001.
- [6] Katona G.: Psihološka analiza ekonomskog ponašanja, Panorama, Zagreb, 1961.
- [7] Kosiol E.: Temelji i metode istraživanja organizacije, Informator, Zagreb, 1972.
- [8] Milosavljević M.: Metoda slučajeva primjenjena u ekonomskom obrazovanju, Informator, Zagreb, 1961.
- [9] Pinatel Ž.: Kriminologija, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1964.
- [10] Raymond C.L.: Problems in business administration, McGraw Hill Company, New York, 1955.
- [11] Scarow H.: Comparative political analysis, Harper and Row, New York, 1969.
- [12] Tagiuri R.: The foreign student and case method in business administration, Harvard Business School, Boston, 1958.
- [13] Whyte W.: Čovjek i rad, Panorama, Zagreb, 1966.

*Summary***THE CASE METHOD IN SCIENCE AND TEACHING**

The author expounds the basic rules and problems of the case method. Using the case method, data of cases that actually occurred are collected for the purpose of intervening and arriving at initial or permanent conclusions. Individual systems are encompassed wholly and by means of using a number of methods, most often by means of analysis of documents, interviews and observation. The case method is conducted with success in criminology, welfare work, the science of organization and organizational behavior as well as in comparative political science. The reliability of cognition through the case method is assured by consolidation of broader regularities in which the case moves, through selection of a case as a sample, strict defining of terms and attentive and qualified performance of all methodical procedures and phases of investigation.

In teaching, the case method forces students to learn to grapple with problems and get them to think. Along with the compatible engagement of teachers and students in preparation and discussions such teaching gives better results than the traditional lecturing.

Key words: Individual systems as cases, using a number of methods, attentive performance, adequate reliability, good results in teaching

*Faculty of Maritime Studies Rijeka
Studentska 2, 51000 Rijeka
Croatia*